

és menys provat l'ús en llenguatge blasfematori: un doc. mallorquí de 1396 (BSAL III, 36) prohibeix «jurar per l'*arma* de Déu». És veritat que Llull ja usa sovint la forma *ànima*, o almenys així ho fan els mss. preferits en l'ed. de les O. C. (vegeu-ne diversos casos en *AlcM*) —i no ens podem detenir ací ni en la crítica dels textos ni en llur anàlisi estilístic—, però també s'hi troba la forma *arma* («los benahuirats con hi seran en *arma* e en cors», *Contempl.*, 127); i, de tota manera, que un escriptor tan amarat de llatí i de teologia com el Doctor Benaventurat vagi donar entrada a aqueixa forma llatinitzant, bé cal esperar-ho; d'aquesta forma n'hi ha ja fins i tot un exemple en les *Homilies*, però observem el contrast d'estil amb el passatge abans citat: ací l'autor expressa un lloc comú de predicadors i calca d'un sermó corrent: «sapiats, seínors, que tot lo bé que om fa ni diz --- tot és caritat e salvament de l'*ànima*».

El vehicle de l'entrada d'aquest llatíisme el tenim ací, i la raó de la seva propagació està a la vista: *arma* era un mot equivoc que podia donar lloc a freqüents malentesos, tot sovint fins i tot a molestos jocs de paraules. La insistència dels oradors de sermons a servir-se d'*ànima* aviat féu forat i es propagà. Però és evident que cap lingüista no consentirà a mirar *ànima* com a representant històric del mot llatí en la llengua. En italià *ànima* es mantenia normalment segons la fonètica històrica de l'idioma: esdrúixol i *i* àtona són normals allà; fora d'allà la *i* passava a *e* des del llatí vulgar i la postònica havia de caure: fr. *âme*, oc. ant. *arma*, cast. i port. *alma*. En el contacte de les dues nasals la primera es diferenciava (cf. MINIMARE > *mermar*, etc.).¹ En llengua d'oc, la pronúncia *ànima* no podia prosperar a causa del fet que aquesta llengua, des del S. XIV i fins el XIII, havia esdevingut inapta per pronunciar cap proparoxíton; altrament observem que els occitans que usen *arma* són sobretot els trobadors — o sigui gent del S. XII i sobretot començament del XIII, quan *arma* no era menys general en català.²

De tota manera és un fet que, encara que inicialment per un llatíisme, des del S. XIV la llengua comuna admet les dues formes. Però la lluita es prolonga llargament. En la *Questa del Sant Graal* traduïda pel mallorquí Reixac ja endins del S. XIV trobem ja algun cop «lo cos e las *ànimas*» (55.15) però domina encara amplament la forma antiga (41.19, 82.1, «prech per la mia *arma*», 66, etc.). En Eiximeis sembla que estan bastant equilibrades les dues formes; i és interessant d'observar els passatges: almenys quan és evident que parla l'autor, en el *Dotzèn del Crestià* escrit entre 1381 i 1386, apareix *ànima*: «en Empordà un pagès leixà per la sua *ànima* un bou, e leixà a sa muller un bell gall» (NCL. VI, 93), però després parla la dona i diu «sien los cent sous del gall meus e los dotze diners del bou sien per *arma* d'aquest meu desconeixent marit» (ib., 94), i no hi ha dubte que al mateix temps juga ací la terminologia tradicional testamentària (però no cal dir que el dret nostre no era pas un terreny adequat per florir-hi

la influència trobadoresca sinó el vell ús secular de la llengua civil, tradicionalista); altrament després hi torna i ací sembla que hi hem de sorprendre una frase proverbial, mig metrificada i tot: «Déu te darà al cos ben viure a passar, / e puis te farà l'*arma* salvar» (ib., 151).

I fins a mitjans del segle següent la lluita entre les dues formes encara no estava resolta del tot: en el *Curial* trobem algun cas de totes dues formes: *ànima*, p. ex., en el III, 211.16 (NCL.), però també «los turchs desarmaren aquell cors sens *arma* e, trameses les armes a Curial, fonch tramès ---» (NCL. III, 200), on certament hi ha un joc de paraules amb *arma* 'instrument de defensa i ofensa', que ens forneix un testimoni preciós d'allò que ja hem assenyalat com a mòbil cabdal de la propagació del que al principi no havia estat més que un llatíisme en què queien predicadors servils: però salta a la vista que aquest novel·lador renaixentista i prosista elegant no ha pas anat a cercar això en una imitació rutinària de trobadors, sinó en un ús que encara era viu. I ja veig que entre els qui saben que el gran Ausiàs usa sempre *arma*, ell que ha deixat per sempre l'«estil dels trobadors», hi haurà qui clamarà que ací manté inconseqüentment un provençalisme; però escoltem els versos de Jaume Roig: «pecat no poch, / digne de foch, / del mundanal / e infernal, / a l'*arma* i cos» (*Spill*, v. 9599). Provençalisme en Jaume Roig! Segur que per aquell temps la balança ja s'inclinava per *ànima* («per dret laur ar / e fer guaret / e bon esplet, / t'*ànima* y cos / juny-los abdós, / jus jou sancer, / tots d'un voler / ---», escriví ell mateix, v. 12443). La lluita, en efecte, ja s'acabava, i en el llenguatge civil, educat, del *Tirant lo Blanc*, i en tants altres clàssics del S. XV, ja no trobem més que *ànima*: des de llavors *arma* va quedar antiquat.

Ni tan sols en un ambient tan conservador com el de la toponímia ja no en podríem observar rastre; ni en noms que deuen obeir al vell llenguatge de la superstició, com *Penya (de) les Ànimes* (en diversos punts del domini, com a la Vall d'Ebo, 1962). Fins en l'extrem Nord, on el dialecte dels rústics rossellonesos s'ha plegat a la repugnància occitana pels proparoxítons, fins allà i tot partim de formes locals que vénen de l'esdrúixol *ànima*: entre Tuès i Nyer, un lloc de nom supersticiós com aquell, dit *l'Ànima Blanca*, els de Nyer en diuen *èimà bl.*, i entre la gent de Tuès vaig notar que fluctuava entre *ànima* i *ànima*; a Tresserra, en els Aspres, hi ha la partida dita *Les Aimes*; i fins a Angostrina, en l'Alta Cerdanya, hi ha un *Prat de les Aymes*, que Brousse ens explica perquè havia pertangut a l'església i els rèdits servien a «entretenir les cierge de la chapelle où se dit la messe pour les âmes du Purgatoire» (*La Cerdagne Fr.*, p. 366).

Al costat d'*ANIMA* existia en llatí ANIMUS, l'ús del qual va decaure fortament en llatí vulgar, com a mot de sentit més abstracte —més aviat 'esperit, embranzida espiritual'— i no patrocinat per l'ús popular de l'església. Les llengües romàniques l'havien abandonat del tot, per bé que aquelles (it. i les hispàniques)